

Град у Клисури

Приопћио изуман Христифор Михајловић

Овако се зове једна стара тврђава у селу Завали у Попову у Херцеговини. Хоћу да о њој нешто, колико по њезином садашњем положају, толико и из прошлости, по народном предању на јавност изнесем.

У југоисточну страну села, кад се пође из Завале, а то је сада покрај финансијалне касарне, одмах се ваља пењати узбрдо, и то свечано само „*per pedes apostolorum*“, јер се друкчије баш никако не да – и тако идући некад малко и поравно, или већином уз велику узбрдицу, ко добро иде и то у оанцима лијепо по херцеговачки, дође за један добар сахат на речену кулу или тврђаву. А то је баш близу саме међе села Беленића, које лежи на југо-источној страни села Завале. Кула може се виђети на којих 500 м прије него се к њој дође. Ова тврђава стоји на једној самој стијени, те је скоро са сваке стране не приступним висовима опкољена, као орао на клисури, па би човјек рекао, да је сама природа ову стијену нарочито за оваку кулу створила, за онога ко се у невољи чува да му се лакше буде сачувати. Истина сада се са сјеверо-источне стране може с мање муке доћи на кулу, нешто јер су рушевине од куле и авлије са ове стране испуниле, те је приступ лакши, а нешто јер је са ове стране и сама стијена по најнижа, откуд се је негда и у саму кулу улазило, како трагови показују.

Од сјеверо-западне и југо-источне стране приступ овој кули немогућ је, док од југо-западне – ако и са муком – човјек би се могао успети до куле.

Грађа и утврде ове куле, особито положај, све то показује неку њезину загонетну особеност. Зидови су необично тврдо грађени, и врло лијепо тесаним каменом, клаком и пржином из поља, како сама кула тако и авлија била је озидана. Све ово кад човјек види, чуди се и мора запитати сам себе: у овакој пустињи, великом кршу, гдје нити има села ни од њега трага, ко је ово, кад ли, за шта ли градио? Па сва размишљања и нагађања најпослије без икаква позитивна резултата остају.

Кроз дуги течај времена кула се је сама од зуба времена на сваку страну рушила, па се сада не може одредити, је ли и колико је била виша у висину, него што сада трагови показују; судећи пак по гомили, која се на сваку страну околу куле низа стијене сасула, ипак би се могло држати, да је била још доста виша. Унутрашњи простор куле врло је малешан, т. ј. Дугачак је само 6 м и 40 цм, а широк само 2 м 60 цм. Бедреница на југо-источној страни над таваницом висока је још и сада 7 м, док она од сјеверо-западне једва гдјегод два метрако је висока, што није срушено. У југо-источној бедреници лијепо се виде рупе у дувару од греда, гдје се још налази окамењеног дрвета од краја од греда. У бедреницама дебео (широк) је дувар по 2 м 50 цм. Ластовица од куле од југо-западне стране висока је још 6 м, а дувар је у њој дебео (широк) 2 м 60 цм, она пак од сјеверо-источне висока је једва 2 м, те је засута гомилом. У овој је дувар дебео 2 м 50 цм, а свакако у овој ластовици имаду бити врата из авлије у кулу, премда се то сад, неочистивши, не може виђети, али бар се види, да са све три друге стране врата у кулу није било, а и морала су бити из авлије, а не с друге стране. Авлија пред кулом није поравњена, него јој се тле састоји од самог наравног живца, засутог гомилом с куле. Дуварови од авлије тесаним су каменом и клаком тврдо озидани. Висина овог зида већ данас не зна се, једва да има гдјегод за 1 м висине, али са јужне стране знаде се добро темељ, те је овај дувар широк 1-50 м. Авлијски дувар мјери у дуљини на јужној страни 10, на сјеверној 14 м; на сјеверном ћошку бијаху врата у авлију, то се види по томе, што

испред овог правца имаду утесана у самом живцу 3 басамака обичне величине један повише другог.

Симетрија авлије како се види није у реду, но то је за то, што је сами положај стијене тако захтијевао, јер како авлија тако и кула, саграђена је тако, да је вазда зид имао почело саме стијене, па избана уз дувар нигдје не би могао човјек стати осим овдје, гдје су басамаци, па и то је стрмо уз литицу погнуто. Управо за то и осим зида од куле и авлије приступ на ову стијену готово је немогућ, особито за пападача, који би се морао скривати.

Под самом бедреницом од југо-источне стране има грдна јаметина, у коју се силесија камења са куле и авлије срушило, те се у њу најприје низ стијене за 10 м, а по том низ гомилу за којих 30 м низбрдице веома пажљиво саћи може. Ова јама има особита два имена, т. ј. становници села Беленића зову је „Змајевица“, а становници села Завале „Тавница“. И једно и друго име има неки особити значај, било, да је негда из ње излазио по нар. вјеровању змај, било да је негда служила као тавница за невољне сужње. У јами пак, коју сам ја добро прегледао, има пећина, доста лијепа и пространа; по дну јој зими лежи вода. Пећина је под самом кулом али у дубини за којих 50 м под кулом.

Предање у народу постоји једино и једнако о овој тврђави само ово: Кад је херцег Шћепан из Благаја испред свога сина потурчењака бјежао и са собом грдно благо понио, овај град тада је он начинио и у њему тајно неко вријеме сакривен од сина са силним благом становао. Но пошто му син дозна, да се он у пустињи негдје сакрива, покаже неко херцегу, да га син тражи, те да ће га и наћи. Он онда не смијући ни овдје да остане, дигне се и побјегне у Дубровник, а Дубровчани знајући, да га син тражи, не хтједну херцега примити, док се не потпише „херцег прошо и благо пронио“, и тако они приме херцега и његово благо. Но послѣ краћег времена херцег затражи своје благо, а Дубровчани му поднесу његов потпис. Кад он видје, да је преварен, на мах свисне.

Ово је народно предање, а да ли ту има истине, ко би знао?

Гласник Замалског музеја Сарајево, јул 1892.